

Նոյն իսկ խորամանկութեան ա-
նուն անդամ՝ որ շատերուն հասնելի
չէ, սակայն այսու ամենայնիւ եւ ոչ
խորամանկութեան անունը կը վայել-
ցնենք մենք, որովհետեւ շատ ան-
գամ խորամանկութիւնն ալ երեւելի
անձի մը յատկացեալ մոլութիւնն մի է,
որով յաղթանակաւ կը պանծայ բա-
րեմտայ առջեւ, եւ կերպով մը խեղա-
ցիութեան անուն կստանայ, բայց Հա-
սունք եւ ոչ խորամանկ է այլ պարզ
փառասէր, նախանձոտ, եւ յաւառ-
ժառասիրութեամբ եւ ոչ ընդունա-
կութեամբ յափշտակելու միջեւ հի-
մայ այն Աստուածային դերադոյն իշ-
խանութիւնները: Նախանձով ջանա-
ցեր է հալածել եւ ջաղխել երեւելի
գլխիւները եւ գիտունները, իրեն
գործիք առնելով միայն տկարներու
անխմատները որոնք քթերէն ան-
գլխի կարող չեն տեսնելու: Բամա-
ւաւթեամբ ոչ երբէք կը յորդնի իրեն
միտքը առաջ տանելէն չտեսնելով բը-
նաւ ժողովրդեան աղաղակը, թա-
խանք, մեծամեծաց եւ իմաստուն
վարդապետաց օրինաւոր պատճառնե-
րը: Միով բանիւ բարեխիտ եւ հլու
ազգի մը ողբոցը եւ տաղանային դէմ
քարացեալ սիրտը մահան կը կանգնէ:
Այսպիսով մէջ սովորական խօսք
մի է շատերուն բերանը, որ մարդս
ինչ բանի որ կը բաղձայ, ուշ կամ
շատ կը հասնի իրեն փափաքին, մի-
այն թէ անոր մէջ յարատեւ է եւ թի-
կունք ու պաշտպան ունենայ, ուստի
զարմանք չէ եթէ Հասունը իրեն մեծ
փառասիրութեամբ հասաւ իրեն ա-
մենայն փափաքին խաբելով զմէկը ու
զմէկաւ: Հասունը չէր կարող ուրիշ
կերպով անուն ստանալ Հոռոմայ եւ
տեղութեան առջին, որովհետեւ ե-
պիսկոպոսի յատկացեալ առաքինու-
թեանց բարեմասնութիւններէն բոլո-
րովին զուրկ է, անոր համար եթէ Ս.
գահին տեսչութեանը եւ եթէ Տէրու-
թեան քաղաքականութեանը թշնամի
զրպարտիչ գործի մը ձեռքը չունե-
նար. եւ ահա այս գործիքով գաղա-
նի մեքենայելով կշառցուց իրեն փա-
ռասիրութիւնը:

Հոռոմայ Ս. գահին նկատմամբ զի-
նեղով ինքզինքը դաժողիկ ուղղափառ
ազգին դէմ հերետիկոսութեան կեղտ
անուն զրպարտիչ զէնքով, եւ Տէրու-
թեան նկատմամբ հաւատարիմ հպա-
տակները ապստամբ անունով առելի
զէնքով: ասիկայ խելացի մարդու
գործն չէ, այլ չար հոգւոյ քստմնելի
պտուղ, խորամանկութեան ճարպկու-
թիւնն չէ որովհետեւ քիչ մը առաջ
կամ քիչ մը ետքը ստուծիւնը երե-
ւան ելելով եւ գրպարաութիւնը
խայտառակելով փորձն ու ապացոյցը
ազգին անմեղութեանը կոթող պիտի
կանգնէ: Անոր համար կրտսեմ խորա-
մանկ ալ չէ որ հեռուն չկրնար տես-
նել ու ըմբռնել, այլ փառասիրու-
թեամբ կուրացեալ յափշտակածը
իրեն վաստակ կը սեպէ:

Քիչ մը բացայայտեմ միտքս. մեր
առկաւաթիւն Հայ ուղղափառ Գաթողիկ
ազգը ոչ միայն հերետիկոսութեան
միտումն չունի, ալ հերետիկոսու-
թեան անունն անգամ առելի ու զըզ-
ուելի է իրեն, եւ այն սատիճանի
Հոռոմայ սուրբ գահին հետ միացեալ
հլու եւ հնազանդ է անոր ամեն վար-
դապետութիւնը որ կը յանգնիմ
համարձակարար ըսել թէ նաեւ ուղ-
ղափառութեան կեդրոնին մօտ գըտ-
նուած ուղղափառ Գաթողիկէնէն
աւելի եւ քան զՍպանիացիս ուղղա-
փառագոյն է, եւ անոնցմէ աւելի կը
յարգէ եւ կը մեծարէ զուրք գահն
Հոռոմայ, որուն փորձը նաեւ սուրբ

գահն ալ տեսած եւ իմացած է սա-
րկներով առաջ եւ այս քան եւ հինգ
ամենայն ազգին հարուածոցը եւ քա-
շած տաղանայնութիւնն մէջ անդրադա-
րէ մտադրած է իրեն ուղիւ վարդապե-
տութեանը մէջ միշտ հլու եւ հպա-
տակ մնալով առ սուրբ գահն, այս
թէպէտեւ շատ դժբաղդած է իրեն
թեմական հովուին ինքնակամ եւ յա-
մառ կառավարութեանը վրայ, սա-
կայն այսու ամենայնիւ սուրբ հաւա-
տոյն սիրոյն համար համբերած է ա-
մենայն լիկանայ մահացողի մահացող
այս մարդուն երեսէն կերել: Եւ
միւս կողմէն Բարձրագոյն Գրան դի-
մաց ազգին անունը կոտորելով ազգին
ամենայն օգտակար զիւսմունքները
խաբանելու ջանացեր է, աղտոյի
ստուծան ճամբայներով անոր հա-
տառած գովելի բնկերութիւնը, իբր
ապոստամբութեան առիթ եւ Տէրու-
թեան դէմ վնասակար համոզելով,
իբր թէ անոր այսպիսի բնկերութիւն-
ներով մէկալ Հայոց հետ միանալով
զօրութիւն պիտի կազմեն եւ թագա-
ւորութիւն պիտի հանեն, յանդուգն
զրպարտութիւն:

Հայ ազգը եւ ոչ երազըն է իրեն թա-
գաւորութիւնը նորոգելու, որովհե-
տեւ ինքը՝ ըստ ամենայնի գոհ է
իրեն տէրութենէն, թէ եւ անոր հը-
պատակ է, այլ հպատակութեանը մէջ
ալ ունի իրեն թէ քաղաքական եւ
թէ կրօնական արտօնութիւններն ու
ազատութիւններն: Մանաւանդ թէ
մեր ազգին շատ հաճելի է Օսմանեան
Տէրութեան հպատակ ըլլալ որովհետեւ
սիրելի է իրեն անոր քաղաքականու-
թիւնը, ըստ որում որդեգրաբար
պատճառ չունի: Ուրեմն Հայ ազգը
չունենալով այնպիսի օտարածին Հա-
սունեան միտք մը, որ տէրութեան
պիտի բաղձայ հպատակ ըլլալ, քան
թէ Օսմանեան տէրութեան որ դա-
րեւէ՛ր վեր հպատակ ըլլալով ա-
մենեւին անկէ անխառնութիւն մը կը
բաժնէ:

Տեսէք ուրեմն Հասունի խելացի-
ութիւնը որ Հոռոմայ սուրբ գահը մէկ
կերպով խաբելով եւ Բարձրագոյն դու-
ռը մէկալ կերպով խաբելով, եւ փո-
խանակ ազգը անոնց թշնամի բնկու-
տու գրպարտութիւններով ինքն կը
լայ թշնամի թէ սուրբ գահին եւ թէ
Բարձրագոյն Գրան. որովհետեւ այս
պիտի նորածէն զրպարտութիւններով
խաբելով երկու կողմն ալ, երկու կող-
մին ալ պատճառ տուած է միօրինակ
պաղովթեան, եւ ցաւոյ գլխի: Զար-
մացարեք հիմա Հասունին խելքին
վրայ: Ահա ասիկա Հասուն իրեն վա-
ռասիրութիւնը կշառցնելու համար
երկայրի թրով մտրվելու ելեր է ի-
րեն անմեղ հօրը:

Թող ճանչնայ Հոռոմայ անոր
զրպարտութիւնները, թող խելամուտ
ըլլայ Բ. Գուռը անոր ներքուստսիր
խաբէութեանցը:

Հասունի փառասիրութեանը վը-
րացօք փորձ ի շատէ կրցանք հասկը-
նել նէ բաւական է, քիչ մ'ալ չարնա-
խանձին վրայօք լեզու ճաշակ մը առ-
նունք: Հասունը նախանձոտ բնաւո-
րութեամբ չկրնար համբերել ու սի-
րոյ աչքով նայիլ այն հոգաւոր մի-
աբանութեանց վրայ որոնք իրենց
զրաւոր աշխատութեամբ եւ անդա-
հասէր հոգւով ժողովրդեան վրայ
անխնայ աշխատանքներն չեն խնայել,
որոնք ժողովրդեան գիմայ յարգելի
եւ պատկառելի երեսնալուն, անտա-
նելի է իրեն հանգուածի ու լսել ա-
նոնց գովեստը, որովհետեւ ինքն իբր
հովիւ եւ առաջնորդ բնաւ եւ ոչ ան-
գամ մ'ալ իր հովուական պաշտօնը
կատարած չէ ժողովրդեան վրայ:

Կեղեցի ոչ մէջ երբեք խօսք կամ բարի
յորդորմունք մը բնկով եւ կամ խը-
բատ մը խօսելով իրեն հովուութիւնը
ցցաւ: Եւ ինչ, եւ նոյն իսկ իրեն
ձեռնառն աշակերտները չունեն ան
հայրաբար խնամքը ժողովրդեան վրայ
ինչ որ վանական դաստիարակու-
թիւնը, պարզեւրած է որով անկա-
րելի է իրենց համարումն ստանալ,
եւ ահա ասիկայ իրեն սրտին մեծ
վէրքը բրած՝ կը ջանայ ու կը դա-
րանի հիմնադրապետ կործանել այն ազ-
գոյ ուսման փառասիրութիւնները որոնք
իրենց գրաւոր աշխատութիւնները
վր լուսաւորելու կը ջանան իրենց եղ-
բայիները. բայց ի՞նչ զէնքով վա-
ռելու է զանոնք խորամանկութեւ,
ահա իրեն սովորական ժանդոտ գանակովը
այն է հերետիկոսութեան անուամբ:

Համառօտիւ անգամք անոր նա-
խանձին վրայօք, որովհետեւ միտքս
հասարակ հանել չէ, ուստի համա-
ռօտագոյն եւս ճաշակ մ'ալ տանունք

անոր յամառութեանը վրայօք: Եւ
մառութիւնը որ իրեն անձին բնա-
բոյս եւ իւր անկիւն եւ ցեղին յա-
կացեալ պակասութիւն մի է, կարելի
չէ կարողանալ, այլ միշտ ամուր եւ
պիտի պիտի մնայ իրեն թիւր կար-
ծեացը մէջ, եւ երբէք պիտի սիրտուի
իր միտքը առաջ տանելէն ի շահ ան-
ձին եւ ի կործանումն իւրոյ հօտին,
անոր հոգւոյն յամառութեան առաջ-
նէրդին մէջ, ոչ ինչ են ժողովրդեան
ամբողջ ձայները, ոչ ինչ են եւրոպեաց
քերէն ու զայն վանկով իրենները, ա-
մենանցեւոյ, որոնց, եղբայրք եւ
հարսանց մէջ ծագած գծաւ թիւն-
ները, հասարակութեան վնասները,
եկեղեցեաց անպատուութիւնները, կը-
ղերաց դժգոհութիւնները, միով բա-
նի ոչ ինչ են իրեն գիմայ հոգւոյ իւ-
րուստը: Բաւական է որ ինքը միա-
քը գործը պաշտօնի, անգին թող-
աշխարհը կործանել թող ժողովրդը
մի ներդուի ու չարարուի: Ահա ասիկ
երեւելի է Հասունեան խելքով եւ բա-
րեմասնութեամբ, այլ տկարութեամբ
եւ չարամասնութեամբ:

Հասունն այն ատեն խելացի այն
ատեն խոհեմ եւ մեծ մարդ համար
ուած կը լսուի, եթէ ինքն ուղիւ խաբէ-
միտանայ իր կողմը հովուած ըլլալ ի-
րեն յանձնած ժողովուրդը, եւ եւ
պիսկոպոսապետը առաքելութեանց
զարգարանները յանձնէ բերելով
օրինակ բարի ժողովրդեան եւ կը-
րին զանազան կապալաններ, միշտ հակ-
ուով անոնց վրայ իբր հովիւ հոգեւոր
եւ իբր հովիւ քաջ, ոչ թէ իբր գայլ
վասնէ:

Ի՞նչ գծաւորութիւն ունէր Հա-
սունը հովուելու ու կառավարելու,
այսպիսի առատասիրտ, բարեմիտ,
եւ հլու ժողովուրդ մը, որ ինքնին
պարարտ է հնազանդելու ամենայն
ուղիւ կարողաբարութեան, որոնք աը-
դէն շատ բաներու մէջ եւ նոյն իսկ
իրմէն այնպիսի զրկանքներ կրելով
դարձեալ իրեն գիրկը գիմած էին ա-
տեն ատեն երբոր սուտ խաղաղու-
թեան հոգին անգամ անոր վրայ նը-
մարած ատենին, ո՛ր տեղ, եւ օր
ժողովուրդը այսպիսի խաբուած ըլ-
լալով իրեն հովուէն ան հովիւն դա-
ձեալ պարտ ու քաղաք յարգու-
թիւնն եւ հնազանդութիւնն խաբա-
նայ, քան մեր իւրեքիկ ժողովուրդը, փառ-
զի բարեմիտ է, երկիւղած է եւ տը-
ր է իւր խղճմանքին, բայց միանգա-
մայն բխմիտ չէ, օղէկ կը տեսնէ ու
կը ճանչնայ եղածը, բայց Աստուծոյ
յանձնելով եւ իւր հաւատքը չարս-
տելու համար մահացողներն էին զին-
քը ու խաղաղութիւնը բնաբեր է ա-

ւելի քան զխաղաղութիւնը, բայց Հա-
սունը ազգին այս մեծ առաքելու-
թիւնը անոր փոփոխամտութիւն հա-
մարելով բնաւ հանդարտ չկենալով
ատեն ատեն իրեն փառացի եւ շա-
հատել թոյններով թունաւ օրէնք եւ
լած է ժողովուրդը:

Խեղճ ազգի ի սկզբանէ ի վեր մեծ
համարմամբ իրենեւ ուղիւ Գաթողիկ
Հոռոմայ գահին շարժիչ ամենայն
արտօնութիւններով կը պանծաւ,
այսօրուսն օրս չէ թէ միայն օր պան-
ծուի արտօնութիւններէ դուրի եւ
մերկ կը հեծէ, այլ որ անոնք ին-
չ նաեւ հերետիկոսական փառ ան-
ւանք կը գտնուողորով, պատճառը,
Հասունի ներքուստսիր զրպարտու-
թիւնը, անոր փառասիրութիւնը եւ
չափասիրութիւնը: Եւ բարձրագոյն
Գրան դիմայ միշտ հաւատարիմ եւ միշտ
հլու ճանչցում հպատակները այ-
սօրուսն օրս ապստամբ անունով կը
պատժէ, պատճառը, Հասունի մտա-
ցածին զրպարտութիւնները:

Գանք որ ասոնք ալ բաւական չեն
դեռ. իրեն կիրքերը զովայնել, այլ շա-
նացեր է նաեւ ազգին մէջ ալ դժ-
տութեան եւ երկպառակութեան ու-
րոմներ ցանել. միաբանութիւնները ի-
րարու հակառակ կացնելով, զա-
նոնք իրարու ձգելով, սրպէս դի ինքն
անոնցմէ ալ գործք ունենայ ձեռքը,
նաեւ մեծերուն եւ մեծամեծաց մէջ
սիրտ միութիւններն ու բարեկա-
մութիւններն աւերելով, Գաթողիկ
եւ Պօղոս համագլխի եղբայրք մէջ ա-
տելութիւն խօթելով որպէս դի ա-
նոնցմէ ալ օղտի, սրպէս դի իրեն կողմ
շահի: Եթէ Հասունը արդար կառա-
վարութեան հոգի ունենար եւ ու-
ղիւ խղճմանաց տէր եղած ըլլար,
ինքն անաւանդ թէ ըստ ամենայնի
պիտի ջանար որ այս երկու եղբայրք
մէջ երկրի զանազանութիւնը վերցնե-
լով զանոնք իրարու սիրով մօտեցնելու
որովհետեւ Պօղոսը բարեմիտ ժողո-
վուրդը, եւ Գաթողիկ Աստուածա-
վան կը բարձր խիտա դուրս թեմա-
կանային ըլլալ մի սիրտ եւ մի հոգի ու
թովհետեւ Գաթողիկ եղբայրքը փոր-
ձով տեսած են իրենց Պօղոսի եղբայ-
րք բարեմիտութիւնը որ խորութիւն չեն
ըրած երբէք իրենց ծառայութեանը
եւ գործընտրուն մէջ զանոնք ընկեր
եւ օգնական առնելու. իսկ այսօրվան
օրս իրարու վրայ խելով կը նային,
պատճառը, Հասունի զանազան մոլա-
խիտ հոռոմները այս երկու եղբայրք
մէջ վաշտ եւ տառապանք ատելութեան
բուսոյց: Ահա ասիկա եւս այլ թէ եւ
հօր կողմանէ Պօղոսի՝ եւս բայց մօր
կողմանէ Գաթողիկի՝ եւս այս ե-
ղած անգլխով իրենները տեսնելով, մէկ
կողմանէ կառաւարտ Պօղոսի կը բար-
ցու արթնութեանը վրայ եւ իրենց
հայրենականը իրտանցը լրժժին
գիր ըլլալուն, ու միւս կողմանէ կը-
ցաւ իր Գաթողիկի եղբայրաց անհոգու-
թեանը վրայ, որ իրենց թշնամի ի-
րենց բարեկամ սեպելով անոր կող-
մնակցութիւն կրեն, բայց պատճառը
ոչ թէ կարծեմ իրենք համոզմամբ կը-
նեն այս կողմնակցութիւնը իրենց բա-
րեկամ կարծեաց թշնամոյն, այլ թող-
նամոյն իրենց գերադրած խաբէ-
կան առ երեսուցցեացած մտերմու-
թեան խաբուած կուրան այս կողմ-
նակցութեան:

Արդ եղբայրք իմ սիրելի իր եւ հա-
րազատք, եւ այս խորհրդածութիւն
ներով խիտ քիչ բան կրցայ հասկը-
նել ձեզի, իբրտի հասարակութեան
էր որ մտերման լիջայի այս մար-
դուն վարքը եւ բռնած ճամբան նը-
կարգըրելու, բայց ձեր ուշիմութիւն

